

Піна О.О.

department of pedagogy, psychology
that the management of the cob
Communal mortgage "Kharkivsk
humanitarian-pedagogical academy "
Kharkiv regional cloud sake

Ільїна Олена Олексіївна

викладач кафедри педагогіки, психології
та менеджменту початкової освіти
Комунальний заклад «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

**PRINCIPLES OF GENDER CULTURE FORMATION
YOUNGER PUPILS
ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

Summary: The purpose of this paper is to reveal the basic principles of gender culture formation in younger students. The author analyzes philosophical, cultural, sociological and psychological-pedagogical literature. The importance of educational activities in the process of gender culture is emphasized. Various forms and methods of formation of gender culture of younger students are indicated.

Key words: gender culture, principles of gender culture, process of formation, junior high school, grades school.

Анотація: Метою роботи є розкриття основних принципів формування гендерної культури у молодших школярів. Автором проведений аналіз філософської, культурологічної, соціологічної і психолого-педагогічної літератури. Наголошується на важливості освітньої діяльності в процесі формування гендерної культури. Вказуються різноманітні форми і методи формування гендерної культури молодших школярів.

Ключові слова: гендерна культура, принципи гендерної культури, процес формування, молодший школяр, початкова школа.

Постановка проблеми. Як ми можемо створити світ, вільний від дискримінації за ознакою статі? Почніть з виховання дітей, які поважають один одного як особистостей. У розвитку кожного суспільства особливе значення має культурна спадкоємність. Педагоги мають унікальну можливість показати учням, що у них є вибір, коли мова заходить про формування їх власної особистості, і підкреслити безліч ілюзій і пасток, які суспільство поставило

перед ними, які перешкоджають рівним можливостям в їх особистому і професійному житті.

Сучасне українське суспільство перебуває сьогодні на етапі демократичного розвитку. Один з основних принципів демократичного суспільства – це визнання рівних прав жінок і чоловіків у всіх областях, яке повинно формуватися з раннього віку. Цьому можуть сприяти принципи гендерного підходу до освіти та виховання.

У сучасних соціокультурних умовах власне виховне ставлення – це створення ситуації, що забезпечує становлення досвіду, вироблення свого особистісного знання, об'єктивної думки, своєї концепції світу, персонального стилю, власної структури діяльності.

Сьогодні активно йде процес трансформації гендерної культури в суспільство. Історія демонструє, наскільки велика в ньому роль освіти як інституту, що визначає вектор цих трансформацій і є основним її двигуном. Розвиток гендерної культури включає в себе формування загальнолюдських, гуманних цінностей, аналітичного сприйняття дійсності, нестереотипного мислення. Визначивши ці якості як гендерно-універсальні і пріоритетні в освіті, ми можемо сподіватися на визнання нашого суспільства культурним.

Гендерно-орієнтоване навчання і виховання учнів давно є предметом комплексного наукового дослідження в багатьох країнах світу. У нашій країні почалося поступове усвідомлення важливості вивчення даного питання тільки в останні десятиліття ХХ століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури показав, що гендерна культура – це явище орієнтоване суспільством на формування і розвиток свідомості людей, їх гендерно-орієнтованої складової та ціннісного комплексу особистості, а тим самим – поведінки і діяльності в соціальній сфері. Ідеали гендерної культури характеризують соціальну сторону взаємин між статями, основу якої повинні складати саме моральні норми і цінності. У загальному вигляді вона повинна поєднувати в собі гендерні знання, погляди і установки особистості, а також гендерну активність, вміння оцінювати свої і чужі дії з точки зору діючих гендерних законів. Л. Бут, Т. Говорун, О. Кікінежді, Я. Кічук, О. Луценко та інші дослідники підкреслюють необхідність обґрунтування основ формування гендерної культури і технологій упровадження принципів гендерної демократії у сфері освітнього простору. Питаннями процесу інтегрування гендерного підходу в національну систему освіти займалися О. Бондарчук, С. Вихор, Т. Голованова, Л. Даниленко, І. Мунтян, В. Олійник, Н. Приходькіна, А. Ягремцева та інші.

Особливе значення для виховання гендерної культури має початкова школа. Це обумовлено специфікою молодшого шкільного віку, оскільки він

сприятливий для засвоєння гендерних цінностей і знань, формування гендерно-орієнтованої поведінки, мотивів. Від того, як буде вихований молодший школяр в гендерному відношенні, залежить не тільки його успішне навчання в школі, а й формування життєвої позиції.

Виділення невирішених раніше частин. Таким чином, проведений нами аналіз наукових досліджень і публікацій показав, що дана проблема знайшла висвітлення у багатьох джерелах, але незважаючи на те, проблема виховання гендерної культури молодших школярів недостатньо реалізована, що негативно відображається на виховній роботі.

Метою статті є визначити та охарактеризувати принципи формування гендерної культури молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Процес формування гендерної культури у молодшого школяра є складним і багатограним процесом, в якому на основі єдності цілей, гуманістичного змісту, форм, засобів, методів, принципів виховання і навчання відбувається становлення особистості, розвиненою в загальнокультурному відношенні, виражене в позитивній мотивації, інформаційної наповненості, рефлексії в поведінці і діяльності. Дитина молодшого шкільного віку дуже сприйнятлива до всіх форм виховання (емоційно-ціннісної, духовно-моральної, цивільної). Відомо, що пережите і засвоєне в дитинстві надовго закріплюється в пам'яті. На думку Л. Виготського, переосмислення потреб і переоцінка цінностей – важливий момент на етапі дорослішання. В 6-10 років дитина не просто пізнає суть гендерно-культурних категорій, вона вчиться оцінювати свої і чужі вчинки [2].

У цьому віці у багатьох дітей недостатньо розвинені гендерні уявлення, немає усвідомленості загальноприйнятих норм поведінки і власної відповідальності; не сформоване вміння сприймати як самостійну цінність іншої людини. Спілкування часто поверхнево і обмежується черговими фразами, хоча відповідно до етапів розвитку до початкової школи дитина повинна бути позитивно налаштована до світу, іншим людям і самому собі, мати почуття власної гідності; ладити з іншими однолітками і дорослими, вміти домовлятися. Але на ділі цього не відбувається [9].

Специфічною особливістю процесу виховання гендерної культури слід вважати те, що він тривалий і безперервний, а результати його відстрочені в часі. Крім того, суттєвою ознакою процесу виховання гендерної культури є його концентричне побудова: рішення виховних завдань починається з елементарного рівня і закінчується вищим.

На формування гендерної культури особистості впливають багато соціальних умов і факторів, але вирішальну роль в цьому процесі відіграють

педагогічні, як найбільш керовані, спрямовані на вироблення певного роду відносин.

У педагогічній літературі «формування» визначається як процес становлення людини як соціальної істоти під впливом усіх без винятку факторів – екологічних, психологічних, соціальних, економічних, національних, релігійних тощо. Воно передбачає певну завершеність людської особистості, досягнення рівня зрілості [3].

А.С.Макаренко розглядав цей процес як «проектування особистості, вичленення завдань і способів формування особистості, необхідність з'ясування, що і як повинно бути сформовано в особистості, щоб вона відповідала вимогам, які пред'являє до неї суспільство» [8].

Перед освітніми установами та батьками стоїть задача поставитися до освіти та виховання дітей по новому: перейти від «Безстатевої педагогіки» до виховання партнерських взаємин між хлопчиками і дівчатками, вихованню таких якостей, які спрямовані на освоєння різноманіття гендерних ролей. Як підкреслює дослідник Л. Столярчук, специфіка гендерної підходу в молодшому шкільному віці (6-10 років) полягає в формуванні гендерної культури (ціннісні орієнтації, зміст і структура мотиваційної сфери, гендерної самосвідомості, ціннісного ставлення до родини). Від своєчасності і повноти виховання гендерної культури молодших школярів залежать впевненість дітей у собі, цілісність переживань, стійкість ціннісних установок і, в кінцевому підсумку, ефективність спілкування з людьми, ділових і сімейних взаємин в інші вікові періоди [10, С. 33–37].

У процесі формування гендерної культури молодших школярів необхідно віддавати перевагу таким методам, формам і методичним прийомам навчання та виховання, які будуть стимулювати в учнів ціннісне ставлення до особистості протилежної статі.

Навчання та виховання з урахуванням гендерних особливостей учнів вимагає відбору такого змісту навчального матеріалу і застосування таких методів і форм, які відповідали б різного типу в сприйнятті інформації дівчатками і хлопчиками, відповідали б запитам і тих, і інших у ставленні до навчальної роботи. При побудові процесу навчання на основі врахування ідей гендерного підходу слід керуватися тим, що при одних і тих же методах навчання, при одному і тому ж вчителю хлопчики і дівчатка приходять до знань і вмінь різними шляхами, використовуючи різні стратегії мислення.

Важливою педагогічною умовою організації формування у молодших школярів гендерної культури є використання різноманітних форм і методів виховання. В якості таких організаційних форм виступають, перш за все,

індивідуальні та групові бесіди, обговорення змісту творів, загальних і конкретних вчинків, зустрічі тощо.

Важливою методичною умовою організації практичної діяльності в процесі формування гендерної культури є постановка загальних цілей в вигляді захоплюючих перспектив і залучення всіх учнів у реалізацію. У світі перспектив можуть виступають такі виховні заходи, як організація трудових справ, підготовка і проведення екскурсій тощо. Ці заходи привертають молодших школярів своїми яскравими формами організації, викликають бажання брати участь в них, сприяють формуванню відповідальності і соціальної активності.

Як і будь-який педагогічний процес, формування гендерної культури у молодших школярів спирається на сукупність принципів, які включають як загально педагогічні принципи, так і специфічні принципи, що відображають особливості даного процесу.

В якості основних принципів Ш.О. Амоношвілі виділяв наступні: «Пізнання і засвоєння дитиною в педагогічному процесі насправді людського; пізнання дитиною в педагогічному процесі себе як людини; збіг інтересів дитини із загальнолюдськими інтересами; неприпустимість використання в педагогічному процесі джерел, здібних спровокувати дитину на антисоціальний прояв; надання дитині у педагогічному процесі необхідного суспільного простору для найкращого прояву своєї істинної індивідуальності; людяність обставин в педагогічному процесі; визначення якостей формуючих особистість дитини, її освіченість і розвиток» [1].

Спираючись на концепції гендерного виховання (О. Вороніна, Л. Штильова, І. Кльоцина, С. Матюшкова, Н. Гендерник, Л. Шолохова, М. Поливянна, О. Шнирова), ми виділили загальні та специфічні принципи формування гендерної культури молодшого школяра, реалізація яких є вираженням закономірності доцільної побудови педагогічної.

Під принципами ми розуміємо основоположні ідеї, вихідні положення, які визначають зміст, форми й методи навчальної роботи відповідно до мети виховання та закономірностей процесу навчання [7].

Принцип природовідповідності у формуванні гендерної культури молодших школярів передбачає взаємозв'язок природних і соціальних процесів, який узгоджується з загальними законами розвитку природи і людини, виховувати його згідно статтю та віком, а також формувати у нього відповідальність за розвиток самого себе. Мета принципу природовідповідності передбачає єдність і рівнозначність розвитку всіх сторін особистості – емоційної, розумової, ціннісної, вольовий, фізичної – з урахуванням її психофізіологічних особливостей. Дотримання принципу природовідповідності

заснований на розумінні того, що ідеальною умовою розвитку людини є збереження його життєвого потенціалу в умовах, максимально наближених до природи, що активно враховується в початковій школі, але до сих пір мало реалізовано на рівні середньої та вищої освіти. В молодшому шкільному віці закладаються основи чоловічої та жіночої особистості, перші установки, ціннісні орієнтації, основи гендерної поведінки, гендерної культури, що впливають на розвиток і подальше становлення чоловічої та жіночої індивідуальності, її майбутнє соціальне життя, задоволеність і успішність в ній. В сучасних умовах стосовно до проблеми формування гендерної культури молодших школярів цей принцип спрямований на звернення до дівчат і хлопців початкової школи як частини природи як рівноцінним компонентам цілісної індивідуальності через різні гендерні образи.

Принцип культуровідповідності передбачає, що виховання повинно ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях і будуватися з урахуванням особливостей етнічної та регіональної культур, вирішувати завдання залучення людини до різних пластів культури (побутової, фізичної, гендерної, матеріальної, духовної, політичної, економічної, інтелектуальної, моральної та ін.). Цілі, зміст, методи виховання культуровідповідності враховують історично складені в конкретному соціумі традиції і стиль соціалізації. З розвитком суспільства змінюються ідеали гендерних ролей, що складають гендерний порядок. На зміну жорсткого протиставлення маскулінності та фемінінності приходять динамічні уявлення про чоловічі і жіночі ролі, засновані на гнучких партнерських взаєминах.

Важливе місце в процесі навчання займає принцип індивідуального підходу. Суть його виражається в тому, що загальні завдання виховання, які стоять перед педагогом, що працює з колективом дітей, вирішуються їм за допомогою педагогічного впливу на кожну дитину, виходячи зі знання його психічних особливостей і умов життя. Індивідуальний підхід до дітей здійснювався ними в плані проектування кращих якостей особистості, а не тільки як процес перевиховання і виправлення недоліків.

Принцип доцільності передбачає, що вибір форм і методів формування гендерної культури у молодших школярів повинен визначатися орієнтацією на їх професійне зростання. Згідно з цим принципом, в процесі формування гендерної культури у молодших школярів повинні використовуватися такі форми і методи, які дозволять найкращим чином підготувати майбутніх вчителів початкових класів до ефективного здійснення своєї професійної діяльності. Одною з таких форм навчання є створення міжкультурної інтерактивного середовища, засобом формування якої є використання методів

активного навчання, таких як: дискусія, кейс-стаді, брейнстормінг, міжкультурні ігри тощо.

Принцип толерантності передбачає орієнтацію в процесі формування гендерної культури у молодших школярів на такі якості особистості, як повага, прийняття і правильне розуміння всього різноманіття культур, форм самовираження і прояви людської індивідуальності. Толерантність проявляється зовні в самовладанні, здатності не реагувати різко агресивно на незвичні прояви чужої культури. Крім того, вона є одним з запорук успішної міжкультурної взаємодії. В основі толерантності лежить здатність учасників міжкультурної взаємодії адекватно оцінювати реальну ситуацію, з одного боку, і можливість передбачити вихід з неї – з іншого. Принцип толерантності з гендерних питань спрямований на розвиток здатності у дітей толерантного та в той же час критичного ставлення до гендерної поведінки оточуючих – дорослих, які в процесі життєдіяльності демонструють дітям молодшого шкільного віку різні варіанти не тільки позитивного, але і негативного гендерної поведінки. У зв'язку з цим потрібно засвоєння правила «зрозуміти - не значить прийняти», що дозволяє дітям отримати уявлення як про традиційні, так і про сучасні стратегії гендерної поведінки.

Принцип професійно-особистісної спрямованості орієнтований на формування і розвиток здатності майбутніх вчителів початкових класів встановлювати зв'язки між знаннями, одержуваними в ході вивчення теоретичних основ гендерної взаємодії, застосуванням їх в ході здійснення професійної діяльності, а також особистісними інтересами. Отже, весь процес формування гендерної культури молодших школярів повинен орієнтуватися на особисті інтереси учнів і готувати їх до подальшого ефективного використання.

Принцип соціалізації виходить з того, що хлопчик чи дівчинка молодшого шкільного віку освоюють гендерні ролі в умовах гендерної соціалізації сучасного суспільства, долучаються до цілого світу правил, норм, що регулюють гендерна поведінка «сильного» і «слабкого» полу, намагаючись інтуїтивно зрозуміти специфіку їх поведінки в побуті, на вулиці, в різних громадських місцях, вдома. Ступінь оволодіння молодшими школярами гендерними ролями залежить від різних соціалізуючих впливів.

Щодо специфічних принципів формування гендерної культури у молодших школярів О. Железняк зазначає, що професійна компетентність педагога з гендерного виховання учнів – це новий і найважливіший аспект професіоналізму сучасного педагога як фахівця сфери освітніх послуг, що забезпечує успішність його педагогічної діяльності на підставі коректного впровадження принципів гендерного підходу в освітній процес шляхом оволодіння необхідними предметними компетенціями, гнучкими способами

виконання професійних завдань і відповідними психологічними установками, мотиваціями [4, С. 10]. До специфічних принципів ми відносимо наступні:

Принцип егалітаризму обумовлений світовими стандартами освіти, актуалізує завдання аналізу гендерних відносин, що змінюють зразки гендерної поведінки, модифікують ролі і статуси жінок і чоловіків, нові погляди на поняття «маскулінність», «фемінність», «гендерна культура». Принцип егалітаризму спрямований на формування гендерної культури молодших школярів як гуманітарної практики в початковій школі. Вимоги принципу егалітаризму виражаються в наступних правилах для вчителів початкових класів:

- рівноправне, рівноцінне ставлення до дітей обох статей;
- формування моделей чоловічої та жіночої поведінки з урахуванням егалітарних позицій, які сприяють гендерній адаптації та самореалізації дівчаток і хлопчиків молодшого шкільного віку;
- педагогічна підтримка процесів становлення здорової і цілісної чоловічої та жіночої індивідуальності дівчинки і хлопчика, здатних до встановлення рівноцінних взаємин з людьми своєї і протилежної статі в різних сферах життя (навчальної, дозвільної, особистісної).

Принцип гендерної ідентичності полягає в тому, що у хлопчиків і дівчаток формуються ідеали своєї і протилежної статі. Це сприяє адекватному ставленню до представників обох статей та культурі взаємовідносин між ними. Поняття гендерної ідентичності пов'язане із гендером, уявленнями людини про свою статевою рольову поведінку, що відображається на різних виявах життєдіяльності [5, С. 105–115]. Гендерна ідентичність – частина соціальної ідентичності особистості. Вона передбачає самоідентифікацію з певною статтю; єдність свідомості і поведінки індивіда, котра зараховує себе до тієї чи іншої статі [6, С. 25–35]. Більшість характеристик і властивостей, що утворюють гендерну ідентичність, культурно обумовлені. Можна відзначити найбільш значущі для формування гендерної ідентичності: сімейно-побутові звичаї; релігійно-побутові традиції; предметно-речова культура; освітні установи; засоби масової інформації.

Суть принципу гендерної рівноваги в тому, що гендерний склад групи має бути збалансованим, тобто приблизно однакова кількість в групі дівчат та хлопців. Також вчителі чоловічої статі здійснюють сприятливий вплив на формування гендерної ідентичності не тільки хлопців, але і сприяють розвитку жіночих якостей дівчат. Гендерна рівновага в освіті вимагає детального перегляду навчальних дисциплін, впровадження інтерактивних методик задля попередження різних форм дискримінації та порушення прав людини за статевими ознаками.

Розуміння значення гендерної рівноваги як основи гендерної культури особистості, що є основним для формування гендерно збалансованого суспільства, на наш погляд, повинно стати провідним завданням в освітньому процесі школи.

До числа принципів формування гендерної культури у молодших школярів, як фактора гуманізації освітнього середовища відносяться також:

- принципи, які визначені сучасною концепцією освіти: принципи гуманістичного характеру освіти, загальнолюдських цінностей, вільного розвитку особистості, розвитку соціальної і культурної компетентності особистості;

- принципи, які стверджуються в якості основних в гуманістичній педагогіці: принцип становлення особистості, унікальності кожного індивіда, людської природи, позитивного відношення до людей.

Висновок. Освіта та виховання нового століття має стати ефективним механізмом, який дає людям можливість самим планувати своє життя на принципах активного громадянства. Це можливо тільки при гендерно орієнтованому навчанні та вихованні. Необхідно, щоб держава і суспільство позначили свою позицію з питання гендерної освіти та виховання, що дало б поштовх подальшим дослідженням в цьому напрямку.

Гендерне виховання молодших школярів, що базується на гендерному підході на основі вищевикладених принципів, дозволяє здійснити управління педагогічним процесом, що забезпечує розвиток індивідуальності дівчаток та хлопчиків, сформованість гендерної культури дітей обох статей в початковій школі.

Таким чином, використовуючи перераховані принципи як основу формування гендерної культури молодших школярів, на нашу думку, створюється базис для розвитку мотиваційної сфери майбутніх учителів початкових класів, так як тільки фахівець, внутрішньо готовий здійснювати свою професійну діяльність, може досягти в ній високих результатів. Беручи участь у спеціально організованому навчальному процесі з використанням інтерактивних методів навчання, таких, як кейс-стаді, онлайн-конференції, вебінари тощо, майбутні вчителі включаються в мотиваційно-спрямоване професійне поле діяльності.

Слід зазначити, що використання в процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів до виховання гендерної культури у молодших школярів таких принципів, як принцип доцільності, індивідуального підходу, толерантності та професійно-особистісної спрямованості, може не тільки підвищити ефективність даного процесу, а й внести істотний внесок в професійне становлення.

Список літератури

1. Амонашвілі Ш.А. Роздуми про гуманної педагогіки / Ш.А. Амонашвілі. - М. : ІД Ш. Амонашвілі, 1996. - 494 с.
2. Виготський Л.С. Дитяча психологія / Лев Семенович Виготський // Зібрання творів: в 6 т. - М.: Педагогіка, 1984. - Т. 4. - 432 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997.
4. Железняк О.В. Розвиток професійної компетентності педагога з гендерного виховання учнів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / О.В. Железняк. – Ялта, 2011. – 23 с., С. 10
5. Іванова Н.Л. Самовизначення жінок з різними типами гендерної ідентичності / Н.Л. Іванова, Е.В. Кулаєва // Питання психології. - 2011. - № 1. - С. 105-115
6. Кон І.С. Маскулинність в меняющемся мире / І.С. Кон // Вопросы философии. – 2010. – № 5. – С. 25–35
7. Кузьмінський А.І. Педагогіка у запитаннях і відповідях / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко.// : Навч. посіб. Рекомендовано МОН – К., 2006. – 311 с
8. Макаренко А.С. Методи виховання / А.С. Макаренко // Твори у 7-ми томах. – К.: Радянська школа, 1953. – Т.5. – С. 17–125
9. Павлущенко Н.М. Гендерне виховання дітей молодшого шкільного віку : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.07 / Н.М. Павлущенко. – Тернопіль, 2011. – 251 с.
10. Столярчук Л.И. Гендерный подход в условиях непрерывного образования // Изв. Волгогр. гос. пед. ун-та. Сер. : Педагогические науки. 2012.№ 4(68). С. 33–37